

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, ss. 24-43/ Volume: 5, Issue: 1, 2021, pp. 24-43

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

ANNE SÜTÜ BANKALARININ İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANALİZİ

Mehmet Naim BOZ

Dr. Öğretmen, MEB , Gemlik-Bursa

PhD. Teacher, Ministry of Public Education, Gemlik-Bursa/Turkey

zarukimin@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1172-4472

Öz

İnsanın varoluşunun sebebi olan aile İslâm'a göre önemli bir yere sahiptir. İslâm sağlıklı bir neslin ve ailenin devamı için bebeklerin ilk iki yıldaki anne sütüyle beslenmeleri üzerinde titizlikle durmakta konunun önemine dikkat çekmektedir. Naslar da belirtilen emzirme, ister bebeğin annesinden ister başka kadınlardan süt emmeye verilen isimdir. Fitrat (yaratılış) gereği süt emzirme âdeti, naslarla belli ilkelere bağlanmış, böylece süt emzirme âdeti korunmuştur. Öz anne dışındaki kadınlardan emzirmelerin süt kardeşliği oluşturacağını beyan etmiştir. Süt kardeşliği, kan bağı akrabalığı gibi sürekli evlenme yasakları içerisinde kabul edilmektedir. Anne sütü, bebeği çeşitli hastalıklardan koruyan, besin ihtiyaçlarını gideren, Allah (c.c.) tarafından yaratılan üstün nitelikli bir gıdadır. Bu süt normal ve prematüre doğan bebek için hayati önem taşımaktadır. Farklı nedenlerle anne sütünden mahrum kalan bebeklerin bu ihtiyaçlarını telafi etmek için son yıllarda Avrupa'da anne sütü bankaları kurulmaya başlanmıştır. Anne sütü bankalarının kurulması beraberinde birçok hukukî problemler meydana getirmiştir. Mütakaddimîn Fukahâ (ilk dönem İslâm Hukukçuları) süt akrabalığının gerçekleşmesinin şartları ve meydana gelebilecek hukukî sonuçlarını naslar çerçevesinde detaylı incelemiş ve karara bağlamışlardır. Ancak anne sütü bankalarının kurulması ve işleyiş hükmü o dönemlerde böyle bir durum ortaya çıkmadığında konu onlar tarafından ele alınmamıştır. Mütahhirîn Fukahâ (Çağdaş İslâm Hukukçuları) ise bu konuyu ele almış birçok yönüyle incelemiş ve farklı çözümler üretmeye çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, süt bankacılığı, sağlıklı beslenme, akrabalık bağı, evlilik engeli

ANALYSIS OF MOTHER'S MILK BANKING ACCORDING TO ISLAMIC LAW

Abstract

The family that is the reason for the existence of man and the functioning of this family also have an important place in Islam. Islamic law has given great importance to parental rights-law, which forms the basis of the family. It draws attention to the fact that babies who will ensure the continuation of the generation are fed with breast milk in the first two years. Breastfeeding, expressed in the concept of 'rada' in the Qur'an and hadiths, has become a special name for the baby to suck from both his mother and other women. The milk lactation tradition in the Euphrates was bound by some principles with the Qur'an and Sunnah, and the milk lactation tradition was preserved. It is stated that such breastfeeding will constitute milk fraternity. It has been accepted as a permanent marriage barriers such as milk brotherhood and blood relatives. Breast milk, which meets the nutritional needs of the baby and protects it from various diseases, is a miraculous food created by God for human beings. Breast milk is vital for a premature and normal born baby. In recent years, breast milk banks have been established in Europe to meet this need of babies who cannot get breast milk for different reasons. This issue brought with it many legal problems. Although the conditions and the legal consequences of milk kinship have been examined extensively in our classical sources of fiqh, the establishment and provision of breast milk banks have not been addressed. Contemporary Islamic lawyers have studied this issue in many ways and tried to find different solutions.

Key Words: Breast milk, milk banking, healthy diet, kinship bond, marriage barrier.

Summary

Islam attaches great importance to the functioning of the family structure. It attaches great importance to the rights of the mother and father, which form the basis of the family. Islam draws attention to the breastfeeding of newborns who ensure the continuation of the generation in the first two years. Expressed in the Quran and hadith with the concept of 'rada', breastfeeding has been the special name of breastfeeding by the mother's or other women. In accordance with the nature of creation, the custom of breastfeeding is tied to the principles and preserved in the Qur'an and Sunnah. The Quran states that as a result of these breastfeeding, milk kinship occurred. Milk kinship has been accepted as a permanent marriage obstacle such as blood kinship. Breast milk is a miraculous food that Allah has created for human beings and protects the baby from various diseases by meeting the nutritional needs of the baby. Breast milk is vital for premature and normal born babies. Milk banks have been established in Europe in recent years to meet this need of babies who cannot receive breast milk for different reasons. This issue has brought many legal problems with it. Contemporary Islamic jurists examined this issue in many ways and tried to come up with different solutions.

With the change of time, people's needs and desires are constantly changing. The characteristic of Islamic Law is that it is capable of meeting all needs regardless of the period. It produces solutions to problems arising from human need, based on the Quran and Sunnah. One of these is the milk banking issue. There are no expressions on this subject in the classical Islamic sources such as collecting, collecting, storing breast milk for later use.

This issue emerged in Europe in the middle of the twentieth century. It has been observed that the life that started with the industrial revolution in America and Europe and with the entry of women into the working life, a decrease in the breastfeeding of babies has been observed. With the social change, as a result of the fact that feeding with artificial milk has become the symbol of modern motherhood, the search for a return to breastfeeding has begun. Studies on breast milk have shown that the biological quality and protective role in milk is an important nutrient for the baby. Ear and respiratory tract infections in infants have been observed to occur less frequently in infants fed with breast milk. Breastfeeding is of great importance for the emotion between mother and baby and increases emotional bonding. As a result of the researches, it has been determined that mothers who breastfeed their babies until the age of two feel well and are healthier mentally. Since there is no kinship bond due to breastfeeding in human law, there is no such thing as a marriage barrier.

On the contrary, in Islamic law, a marriage barrier arises due to kinship in milk. The words derived from the root of Radâ 'are mentioned eleven places in the Quran and the related verses and their short explanations are given below:

"Mothers may breastfeed their children two complete years for whoever wishes to complete the nursing [period]. Upon the father is the mothers' provision and their clothing according to what is acceptable. No person is charged with more than his capacity. No mother should be harmed through her child, and no father through his child. And upon the [father's] heir is [a duty] like that [of the father]. And if they both desire weaning through mutual consent from both of them and consultation, there is no blame upon either of them. And if you wish to have your children nursed by a substitute, there is no blame upon you as long as you give payment according to what is acceptable. And fear Allah and know that Allah is seeing of what you do."¹ There is no decisive scripture

¹ al-Baqara 2/233.

regarding the duration of breastfeeding, it is understood from the verses that the child will be breastfed for two years if the parents wish. If they do not want to feed the baby with breast milk for two years and if they agree on this, they will terminate it sooner. For various reasons, breastfeeding of children by suitable nursing mothers is a very old practice and custom. Islam did not prohibit this, but encouraged the mother who gave birth to breastfeed. If the mother does not want to breastfeed due to a legitimate excuse, the father of the child will provide the fee for a nursing mother to breastfeed the child.

When there is no marriage obstacle in human law, breast milk banking is seen as normal. This situation constitutes one of the deepest differences between human law. In an environment where there are Muslims who want to practice their religion, milk banking will cause serious problems. This matter; When applied in our country and other Muslim countries, it will bring irreparable problems. Due to the increasing contemporary needs, implementing and disseminating this will have more harmful consequences than benefits. According to the sources of the History of Religions; Milk kinship is not accepted as a barrier to marriage in the monotheistic religions. Only in Islamic law, kinship occurs through milk and is one of the obstacles to marriage.

The existence and practice of the issue of breastfeeding is known from the customs of the pre-Islamic Jahiliyya period. It is known that the Prophet was affected by this practice, which was given to a nursing mother and continued in the tradition of Jahiliyya. Although there were no legal consequences of breastfeeding during this period, a kinship bond was formed between the breastfeeder and the breastfeeder.

Under the breast milk banking institution in Islamic law sources; there is no practice in the form of collecting and storing milk together and storing them for use in case of need. While the issues of selling breast milk and demanding a fee for milk are discussed in Islamic law sources, there is no close issue related to breast milk banking.

Islam has accepted it as haram to sell the meat of a person, whom he regards as the best of all living things, regardless of his condition. Since it is forbidden to sell its meat, they accepted it as haram to sell its milk. It can be used from breast milk only in case of necessity. Milk is a part of human beings and they accepted it as an ineligible good to sell. Hanafis; Although they argue that nothing human, especially breast milk, can be subject to sales contract, if nothing other than breast milk can be found for treatment, they have allowed it to be purchased.

While Islamic scholars discuss the issue of charging for breast milk, they are in unanimity since privacy will not disappear. In the works of the first period Islamic jurists, this issue was discussed as milk kinship. In these works, it is not encountered in the form of "milk bank", that is, the issue of collecting milk, storing it and then sterilizing it for use when needed. This idea has emerged in countries outside of the Islamic geography today, it has started to be expressed and discussed by today's Islamic jurists, and they disagree about whether it is permissible to establish milk banking.

Some modern Islamic jurists are those who defend the idea that breast milk banking can be established and deem it permissible. We can list the reasons as follows: Prohibited to you [for marriage] ... your [milk] mothers who nursed you, your sisters through nursing, your wives' mothers, and your step-daughters under your guardianship [born] of your wives unto whom you have gone in.² In this verse, the expression "mother" who is breastfeeding is used for the prohibition of marriage. In this respect, the prohibition of

² al-Nisâ 4/23.

marriage based on milk stems from only breastfeeding. In a hadith of the Prophet (Peace be upon him), " Make things easy for the people, and do not make it difficult for them, and make them calm (with glad tidings) and do not repulse (them)." He ordered the facilitation of things by commanding. In the verse of the Quran, worship and ease in social life are preached as the basic principle. "...Allah intends for you ease and does not intend for you hardship..."³ As a basic principle, the Islamic jurists made an effort to facilitate the judgment on the problems faced, as long as it is not contrary to the Quran and Sunnah. Milk kinship, which causes marriage disability, is expressed with the concept of "radâ". Radâ'; It is a mother's breastfeeding. Breast milk given in different forms does not fulfill the verb "radâ". For example: dropping breast milk into the mouth or nose of the child cannot be expressed as "radâ". As a result, they argued that since milk purchased from milk banks would not constitute a marriage ban, there would be no harm in establishing breast milk banks.

Other modern Islamic jurists argue that it is not permissible to establish milk banks. They decided not to establish a milk bank in the Islamic Fiqh Academy. We can list the reasons as follows: Prohibited to you [for marriage] ... your [milk] mothers who nursed you, your sisters through nursing, your wives' mothers, and your step-daughters under your guardianship [born] of your wives unto whom you have gone in.⁴ According to the hadith narrated from Hazrat Aisha: "... Make those that you forbidden because of their lineage also forbidden because of sucking milk ..." Breastfeeding creates a barrier to marriage. In milk banks, since milk mothers and milk siblings are mixed up, it is difficult to determine among whom the barrier to marriage occurs. As a result, many people who are relatives of milk and do not know each other because of breast milk banks will marry each other.

Even if the establishment of banks is beneficial for the individual, it is socially harmful as it will result in the corruption of the generation. However, the need of premature children can be eliminated through the nursing mother. Likewise, in accordance with the rule of "The damage cannot be removed as much as it is", it will cause greater damages such as the decay of the generation thanks to the breast milk banks established to meet the needs of children who need breast milk. In addition, it has been observed that milk purchased from breast milk banks is harmful in terms of health and hygiene conditions have not been adequately provided. It has been found that infectious diseases such as AIDS and hepatitis are passed on to the child with milk taken from milk banks.

While the issue of breast milk banking is on the agenda in our age, the Religious Affairs Directorate in Turkey has announced that breast milk banks can be established under certain conditions. They require that breast milk be collected separately, the identity information of the mother and child is carefully recorded and the families are informed. It has decided that the milk taken from a particular woman should be given only to male or female children in order to prevent a woman who will give milk from depriving her own child of milk and to limit the privacy between children who drink another woman's milk. In addition, the identities of the breastfeeding woman and the child being breastfed should be recorded and this information should be given to both parties. It has been deemed appropriate that milk belonging to more than one mother should not be mixed in order to ensure this issue with legal regulations and to prevent further expansion of the milk kinship, which prevents marriage. It has been decided that breast milk banks can be established on the condition that no fee is paid to the breastfeeding mother other

³ al-Baqara 2/185.

⁴ al-Nisâ 4/23.

than its expenses, that the milk purchased is not sold for money. Children who have the opportunity to feed with their own mother's milk will not benefit from this system.

Atıf / Cite as: Boz, Mehmet Naim. "Anne Sütü Bankalarının İslâm Hukukuna Göre Analizi". *Apjir* 5/1 (Nisan 2021), 24-43.

Giriş

Zamanın değişmesiyle insanların ihtiyaç ve istekleri sürekli değişiklik göstermektedir. Allah'ın (c.c.) kullarına olan sonsuz merhameti gereği onları her çağa cevap veren İslâm dini ile şerefliendirmesidir. İslâm Hukukunun özelliği hangi çağda olursa olsun tüm ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olup, insan ihtiyacından doğan problemlere, naslar çerçevesinde çözümler üretmektedir. Bunlardan biride anne sütü bankacılığı meselesidir. Müttekaddimîn Fukahâ'nın (İlk dönem İslâm Hukukçular) eserlerinde, ihtiyaç halinde kullanılmak üzere sütlerin toplanması, biriktirilmesi ve saklanması şeklindeki ifadelerle rastlanılmamaktadır. Bu kaynaklarda radâ'⁵- süt akrabalığı- şeklinde zikredilmektedir. Bu mesele prematüre bebekler için Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkmış yeni bir konudur.

Geçmiş dönemlerde İslâm coğrafyasında hiç rastlanılmayan anne sütü bankacılığı, günümüzde çağdaş İslâm hukukçuları konunun câiz olup, olmaması üzerine ilmi sempozyum ve konferanslar düzenleyip konuyu müzakere etmişlerdir. Anne sütü bankacılığı meselesi ilk defa 24 Mayıs 1983 tarihinde Kuveyt devletinde düzenlenen "İslâm ve Çağdaş Tıp Problemleri" sempozyumda Yûsuf el-Karadâvi⁶ tarafından gündeme alınıp müzakere edilmiştir. Bu müzakereler neticesinde görüş birliğine varılmamakla beraber, câiz olmayışını savunanların yanında, el-Karadâvi değişen ve gelişen hayat şartlarına dayanarak anne sütü bankacılığının kurulmasını câiz olacağını savunup bu meselede öncülük yapmıştır.

1. Anne Sütü Bankacılığının Kısa Tarihçesi

Bu fikir yirminci yüzyılın ortalarında Avrupa'da ortaya çıkmış, sanayi devrimi ile başlayan ekonomik hayat, kadınların farklı alanlarda çalışma hayatına girmeleriyle birlikte bebeklerin anne sütü ile beslenmelerinde azalma olduğu görülmüştür. Sosyal değişim hayatıyla birlikte yapay sütlerle beslemenin modern anneliğin simgesi haline dönüşmesi neticesinde, tabii anne sütüne dönüş için arayış yoluna gidilmiştir.⁷

Doğal olarak anne sütü ile beslenmek bebeğin sağlığı için hayati açıdan çok önemlidir. Yapılan deney ve araştırmalar neticesinde anne sütünün içerdiği koruyucu besin niteliği bakımından bebek için birçok yönden vazgeçilmez gıda olduğu tespit edilmiştir. Bebek doğumunun ilk günlerinde salgılanan süt, mineraller bakımından zengin bir besin deposu özelliğine sahiptir.⁸ Anne sütü beyin hücrelerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Doğal anne sütü ile beslenen bebeklerde bir takım enfeksiyonlara çok az rastlanıldığı görülmüştür. Süt emzirme, anne ile çocuk arasında duygusal bağı arttırır.

⁵ Sözlük anlamı; "süt emmek; emzirmek" olup, terim anlamı ise "bir kadının sütünün emzirme yoluyla ya da başka bir şekilde içilip yutulması" demektir. Bu kavram farklı türevleri ile Kur'an'da 11 defa kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, ("râ'a" md.), *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1988), 407; Osman Kaşıkçı, "Rada" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384-386.

⁶ Yûsuf el-Kardâvî'nin anne sütü bankacılığı hakkındaki görüşlerine makalemizin ilerleyen bölümünde yer verilecektir.

⁷ Ahmed ibn Fâris b. Zekeriyâ Ebû Hüseyin, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselâm M. Hârûn, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), 1/306.

⁸ Ahmed Yaman, "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 57.

Araştırmalar neticesinde bebeğini doğal süreç içerisinde tam olarak emziren kadınlar ruhsal bakımından daha sağlıklı oldukları kanıtlanmıştır. Anne sütü besin öğeleri bakımından bebeğin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir özelliğe sahiptir.⁹ Mesela: Enfeksiyonu önleyip büyüme etmenlerini sağlar. Çene ve diş gelişiminde büyük rol oynayıp, Alerjiye karşı koruyucu özelliğini taşır, zekâ gelişimine yardımcı olur, aynı zamanda bebeği obeziteden korur. Yapılan araştırmalar sonucunda bir annenin çocuğunu emzirmesi kendi sağlığı açısından önemli olup, birçok hastalıkların riskini azalttığı tespit edilmiştir.

Çağımızda ücret karşılığı veya gönüllü bağışçı annelerden süt alıp biriktirme (süt bankacılığı) fikri ortaya çıkmıştır. Bu sütler sterilize edilerek şişelerde üç ay muhafaza edilebilmektedir. Böylece anne sütüyle beslenmeyi sağlamak için ihtiyaç sahibi çocuklara verilmektedir.¹⁰ Bu süt bankacılığı sistemi Brezilya’da yaygın bir şekilde hayata geçirilmiş, ülkenin Sağlık Bakanlığı’nın sağlık politikaları öncülüğünde başarılı bir biçimde sürdürülmesi sağlanmıştır. Ülkenin resmi kayıtlarına göre ortalama iki yüz adet anne sütü bankası bulunduğu, bu bankalardan yüz yetmiş bin bebeğin faydalandığı belirtilmiştir.¹¹

İslâm hukuku dışındaki diğer hukukların yapısında süt emme ve emzirme sebebiyle akrabalık bağı meydana gelmemektedir. Akrabalık bağı oluşmadığından evliliğe engel bir durumda ortaya çıkmamaktadır. İslâm hukukuna göre öz annenin dışında emzirmeden dolayı süt akrabalığı oluşmakta bu sebepten dolayı evlenme engeli ortaya çıkmaktadır. Rada’ kavramı Ku’rân’da 11 kere zikredilmiş olup ilgili âyetlerin meâli ve kısa açıklamaları aşağıda verilmiştir:

Emzirme ve süresi hakkında Ku’rân’da açıklama mevcut olup, bununla ilgili bir âyette şöyle beyan ediliyor: *“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisi için doğurulanın (babanın) borcudur... Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de çocuk kendisi için doğurulan çocuğundan dolayı zarar görsün... Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur. Çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz münasip olan ücreti verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur. Allah’ın koyduğu kurallara aykırı davranmaktan sakının ve bilin ki Allah yaptıklarınızın tamamını görmektedir.”*¹²

Emzirme müddetini kesin bir ifadeyle ortaya koyan bir nas bulunmamaktadır. Ancak naslarda ifade edilen, ebeveynleri istediği takdirde emzirme müddetini iki yıl tamamlayabilecekleri gibi istemedikleri takdirde iki yıl tam dolmadan süttten kesme konusunda anlaşmaları mümkündür. Farklı nedenlerle bebeklerin, uygun görülen sütanneleri tarafından emzirmeleri İslâmiyet’ten önceki dönemlere dayanan bir âdet olup, İslâm bu âdeti yasaklamakla birlikte, öz annesinin emzirmesini teşvik etmiştir. Bir mazerete binaen anne bebeği emzirmek istemediği takdirde baba ücret karşılığı bir sütannenin çocuğu emzirmesini sağlama yoluna gidecektir.¹³

İslâm dininde sütanne, sütkardeşlerin, evlenmelerinin yasak olması ile ilgili kesin hükümlü naslar bulunmaktadır. Bir âyette şöyle buyrulmaktadır: *“Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren*

⁹ H. Murat Kumbasar, “Süt Akrabalığı”, *AÜF Dergisi* 16 (2001), 319-320.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed b. Muhammed el- Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Münîr*, (Kahire: Dârü’l-Maârif, 2016), 145.

¹¹ Tufan Büyükcân, “Anne Sütü Bankacılığı ve Çeşitli Ülke Uygulamaları” (Erişim 04.02.2020).

¹² el-Bakara 2/233.

¹³ Hayrettin Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, haz. Hayreddin Karaman v.d., (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), 1/371-372.

ANNE SÜTÜ BANKALARININ İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANALİZİ

analarınız, süt bacılarınız, ... size haram kılındı."¹⁴ Sütanne, sütkardeşlerin, evlenmelerinin yasak olması yakın akraba gibi olmaları naslarla sabit olup bu uygulama İslâm'a mahsus bir hükümdür.¹⁵

Süt emme çağındaki bebeğin, sütün dışında başka bir gıda ile beslenip gelişmesinin mümkün olmadığı bu dönemde emziren kadın, öz ana gibi sağlıklı bir şekilde yaşamının devamını sağlamakla yükümlü olup, bu vesile ile Allah (c.c.) bebeğin hayatının idamesine sütanneyi sebep kılmaktadır. İşte bu açıdan bebeğe süt emziren kadın anne hükmünde kabul edilmektedir. Emzirdiği çocuğun kendisi ve bazı yakınlarıyla evlenmesi naslarla kesin olarak haram kabul edilmektedir.¹⁶ Müfessirler âyetin hükmüne binaen, haram kılan emzirmeyi bebeğin ilk iki yaşı ile sınırlı tutmuşlardır.

Ku'rân naslarında sütanneliğine dayalı emzirme meselesi önceki peygamberlerle de söz konusu olduğunu beyan etmektedir. Hz. Mûsâ ile ilgili bir âyette şöyle buyrulmaktadır: *"Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik.*"¹⁷ Aynı sûrenin bir başka âyetinde ise şöyle beyan edilmektedir: *"Biz önceden onun, başka sütannelerini kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası, "Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı?" dedi"*¹⁸

Burada Hz. Mûsâ'nın durumu ile ilgili annesine yapılan vahiy büyük ihtimal Cebrail aracılığıyla peygamberlere yapılan vahiy olmayıp, Allah'ın (c.c.) seçkin kullarının kalbine doğan ilham anlamında yorumlanabilir. Firavun tarafından uygulanan katliamdan Mûsâ'yı kurtarması için Allah (c.c.) tarafından annesine, onu bir müddet emzirmesi, hayatı tehlikeyi hissettiği anda onu bir sandukaya koyup Nil nehrine bırakması ilham edilmiş, gelişen olaylar üzerine annesi tereddüt etmeden Mûsâ'yı nehre bırakmıştı¹⁹

Sağlıklı bir neslin oluşması ve yetişmesi bakımından İslâm aile yapısına büyük önem vermektedir. Bütün yaşanan olumsuzlukları çözüp evlilik hayatının devamından yana hükümler koymuştur. Evlilik hayatının devamının zorlaştığı durumda hak adalet üzere çözüm aramayı va'z etmiştir. Böyle bir durumda yeni doğmuş veya doğacak bebeğin emzirilmesini Talâk süresinde güvence altına alıp, âyette şöyle beyan ediliyor: *"...Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin adınıza (çocuğunuzu) emzirdiklerinde onlara karşılığı verin..."*²⁰ Sûrenin başındaki âyetlerde aile ilişkilerinin hak-hukuka uygun yürümesi ile ilgili bazı hükümler açıklanmış, aile kurumunun ahlâkı ve iktisadî düzenin sağlam bir yapıda olup işleminin, medeniyetlerin sağlam olarak ayakta kalabilmeleri açısından çok önemli olduğunu belirtmiştir. Aksi takdirde evlilik hayatının devamı zorlaştığı, son çare olarak boşanma durumunda, adaletten şaşmamaları yeni doğmuş veya doğacak bebeğin emzirmesini güvence altına almaktadır.²¹

Beşeri hukuklarda süt kardeşliği diye bir kavram olmadığından dolayısıyla evlilik engeli diye bir durumda söz konusu değildir. Bu bakımdan anne sütü bankacılığının kurulmasında beşeri hukuk açısından bir engel görülmemektedir. Yaklaşım böyle olunca bu mesele İslâm

¹⁴ en-Nisâ 4/23.

¹⁵ Karaman, *Kur'ân Yolu*, 2/41-43.

¹⁶ İbn Âşûr Muhammed Tâhir, *Tefsîr et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâr ey-Tunusiyye,1984), 4/297.

¹⁷ el-Kasas 28/7.

¹⁸ el-Kasas 28/12.

¹⁹ Karaman, *Kur'ân Yolu*,4/216; Ayrıntılı bilgi için bk. Fahreddin Râzî, *Tefsîrül-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut: Dârü'l-İhyâ't-Turâsî'l- Arabî,2010),24/228.

²⁰ et-Talâk 65/6.

²¹ Karaman, *Kur'ân Yolu*, 5/395-396.

Hukuku ile diğer hukuklar arasındaki en belirgin özelliklerden birisini teşkil etmektedir.²² İslâm toplumunda veya Müslümanların yaşadığı bir ortamda süt bankacılığı ciddi çıkmazlara sebep teşkil etmektedir. Bu mesele; ister ülkemiz ister aynı ikilemi yaşayan diğer Müslüman ülkelerde uygulandığında beraberinde telafisi mümkün olmayan problemler getirecektir. Çağdaş ihtiyaçlardan dolayı yaygınlaştırılmak istenen bu uygulama, yarardan çok zararlı sonuçlar doğuracaktır.

Dinler Tarihi kaynaklarında, ister geçmiş muharref semavî dinler ister beşeri dinler olsun süt kardeşliği veya süt akrabalığı diye bir kavram olmadığından dolayısıyla evlenme engeli de söz konusu değildir. Başka bir kadının sütünü emme yolu ile sadece İslâm hukukuna göre akrabalık (süt anne/süt kardeşliği) oluşmakta ve evliliğe engel sebep teşkil etmektedir.²³ Bu bakımdan İslâm hukukçuları bu meseleye eğilmiş ve detayına kadar araştırıp nasların mefhumu aykırı olmamak üzere çözüme dayalı görüş beyan etmişlerdir.

Sütanneliğin varlığı ve uygulaması Câhiliye döneminden bilinmekte olup o dönem uygulanan yaygın adetlerdendi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sütanneye verilmesi câhiliye örfünde devam ettirilen uygulamadan etkilendiği bilinmektedir.²⁴ Bu dönemde sütanneliğin hukuki sonuçları olmamakla birlikte süt emen ile emziren arasında bir akrabalık bağı oluşmaktaydı.²⁵

İslâm hukuku kaynaklarında anne sütü bankacılığı; sütlerin toplanıp bir arada biriktirilmesi ihtiyaç halinde kullanılmak üzere saklanması şeklinde bir uygulanmaya rastlanılmamaktadır. Yukarıda işaret edildiği gibi fıkıh kitaplarında radâ'- süt akrabalığı- şeklinde beyanatlar bulunmaktadır. İslâm hukuku kaynaklarında anne sütünün satılması, sütüne karşılık bir ücret talep etmesi hususları tartışılırken, anne sütü bankacılığı ile ilgili bir meseleye rastlanılmamıştır.

İslâm dinine göre insan tüm canlıların en üstünü (eşrefi mahlûkat) olarak yaratılmıştır. Bu bakımdan her ne şekilde olursa olsun etinin satılması haram kabul edilmektedir. Buna kıyasla etinin satılması haram olanın sütünün de satılması haram olarak kabul edilmektedir. Sadece zarûrâta binâen anne sütünden yararlanmasına cevaz verilmektedir.²⁶ Süt insandan bir parça olup, gayri mütekavvim mal (kullanılıp bir ticaret malı olarak yararlanılması mubah olmayan şey) olarak kabul edilmiştir.²⁷ Hanefiler anne sütü başta olmak üzere insana ait hiçbir şeyin satım akdine konu olamayacağını savunmakla birlikte, zorunlu hallerde tedavi amaçlı anne sütü dışında başka bir çare bulunmuyorsa, para ile satın alınmasına cevaz verilmiştir.²⁸

Hanbeliler, Mâlikîler ve Şâfiîlerin bir kısmı sütanneye süt ücretinin verilebileceğini kabul etmektedirler. İbn Kudâme, anne sütünün satılabilmesi hususunda Hanbelî Fakihleri arasında ihtilâf olduğunu belirtirken, Ahmed b. Hanbel'in iki farklı görüşü olduğunu belirtmiştir. Anne sütünün satılmasını kerih gördüğü halde, zorunlu hallerde satılmasına cevaz verdiği şeklindedir.²⁹ Şâfiîler, insan sütünün koyun sütü gibi bir gıda olarak faydalanılıp, satılabileceğini, her hangi bir gıda gibi satım akdine tabi olabileceğini

²² Kumbasar, *Süt Akrabalığı*, 322.

²³ İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme Ve Boşanma Örneği)", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11(2008), 76.

²⁴ Muhammed b. Affî el- Bâcûrî, el- Hudaî, *Nûrû'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselin*, (Beyrut:yy.,1986),s.7.

²⁵ Yaman, "*Süt Akrabalığı*", 59.

²⁶ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (İstanbul: Kahraman Yayınları,1985),3/1561.

²⁷ Muhammed b. Ahmed b. Eb. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife,1993),15/125.

²⁸ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar*, (Kahire: Mektep Mustafa el-Halebî Evlâduhu,1984),7/480.

²⁹ Muhammed b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Beyrut: Dâru'l-İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, 1984), 7/39.

savunmuşlardır.³⁰ Mâlikî Fakihleri yararlanılması mubah olan bir şeyin, satılmasında da bir beis olmadığından hareketle, helal olan hayvanların sütüne kıyasla anne sütünün de satımı mümkün olabileceğini beyan etmişlerdir.³¹

İslâm hukukçuları anne sütüne karşı ücret alma konusunu tartışırken mahremiyetin ortadan kalkmayacağı konusunda ittifak halindedirler. Emzirme sayısı ve çağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Müctehidlerin ekseriyeti emzirmeden dolayı haramın oluşması, çocuğun ilk iki yaşı ile sınırlı tutup delil olarak şu âyeti göstermişlerdir: “*Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler...*”³² Bebek, doğduğu andan itibaren belli bir süre emzirilmeye muhtaçtır. İlk olarak emzirecek olan onu doğuran annesidir. Emzirme müddetini kesin ifadelerle belirleyen bir nas bulunmamaktadır. Emzirme müddeti bebeğe zarar verilmemek şartıyla ebeveynin tasarrufuna bırakılmıştır.³³ Hz. Âişe (r.a) ve Leys b. Sa’d gibiler Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bir takım uygulamalarından hareketle belli bir yaş sınırı olmadığını dolayısıyla emzirmenin hükmen evlenme engeli olduğu kanaatine varmışlardır.³⁴ Müctehidlerin ekseriyetine göre iki yılını tamamlamamış olan çocuğun emzirme yoluyla midesine inen bir yudumluk süt dahi olsa “süt akrabalığı” için yeterli olacağını savunmuşlardır. Bazı farklı rivayetlerde beş yudumluk emme kadar ancak “süt akrabalığının” olabileceğini söylemişlerdir.³⁵

Mütekaddimîn Fukahâ’nın (İlk Dönem İslâm Hukukçular) eserlerinde bu konu süt akrabalığı olarak ele alınmıştır. Bu eserlerde “anne sütü bankası” şeklinde, sütün biriktirilmesi, saklanması, daha sonra ihtiyaç halinde kullanmak konusuna rastlanılmamaktadır. Konu “Kitabu’r-Radâ” başlığı altında ele alınmıştır. Bu fikir çağımızda İslâm coğrafyasının dışındaki ülkelerde ortaya çıkmış, günümüz İslâm hukukçuları tarafından dile getirilmeye başlanmış, tartışılmış, anne sütü bankacılığının kurulmamasının câiz olup olmaması konusunda ihtilâf etmişlerdir.

2. Anne Sütü Bankalarının Kurulmasına Fetva Verenler (Caiz Görenler)

Çağdaş İslâm Hukukçularından Yûsuf el-Karadâvî,³⁶ anne sütü bankacılığının kurulmasının caiz olduğunu savunmuş, bununla birlikte Mısır Fetva Kurulu Üyesi âlimleri anne sütü bankacılığının kurulmasını mümkün olabileceğini belirtmişlerdir³⁷. Yûsuf el-Karadâvî ve Mısır Fetva Kurulu üyelerinin gerekçelerini şöyle sıralayabiliriz:

a. “...sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı...”³⁸ Âyette belirtilen evlenme engeli bizzat süt emziren anne ile ifade edilmişti. Bu bakımdan süt ile ilgili evlenme yasağının sadece öz anne sütüyle beslenmeden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

³⁰ Muhyiddin Ebû Zekeriyya en-Nevevî, *el-Mecmu’ Şerhi’l-Mühezzeb*, (Cidde: Mektebtü’l-İrşad, 2008), 9/304-305.

³¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 3/1561.

³² el-Bakara 2/233.

³³ Karaman, *Kur’ân Yolu*, 1/371.

³⁴ Karaman, *Kur’ân Yolu*, 2/43.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/78-92.

³⁶ 1926 Da Mısırdaki doğdu. Küçük yaşında hafız oldu. Ezher Üniversitesinde Fakülteyi birincilikle bitirdi. Kur’â ve Sünnet alanında Master ve Doktorasını 1973 yılında tamamladı. 2008 yılında ABD’de internet üzerinde okuyucu anketleri ile oluşturduğu Dünyanın ilk 100 entelektüel listesinde 3. Sırada yer aldı. Dünya Müslüman âlimler Birliği Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Timetürk, “Yusuf el-Karadavi” (Erişim 03.02.2020); Yûsuf Kardavî, “Bunuku’l-Halîb”, *Mecelletü’l- Mecmeil Fikhî’l-İslâmî*, (Şehir: Yayınevi, Tarih), 2/2 256-260.

³⁷ Şevket Pekdemir, “İslam Hukukuna Göre Anne Sütü Bankaları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1/40 (2015), 540.

³⁸ en-Nisâ 4/23.

b. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde: “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”³⁹ buyurarak işlerin kolaylaştırılmasını, zorlaştırılmamasını emretmiştir. Aynı zamanda Ku’rân ibadetler ve sosyal hayatta kolaylığı temel prensip olarak va’z etmiştir. Şöyle ki bir âyette şöyle buyrulmaktadır: “...Allah sizin için kolaylık istiyor, güçlük çekmenizi istemiyor...”⁴⁰

İslâm Hukukçuları prensip olarak toplum ve insan ihtiyacından kaynaklı oluşabilen problemlerle ilgili çözüm üretirken temelde naslara aykırı olmamak şartıyla hep kolaylaştırmaktan yana gayret göstermişlerdir. Kişi odaklı konularda ihtiyatlı fetva tercih edilirken, toplumsal konularda ise daima toplumun maslahatı tercih edilmektedir. Bu açıdan anne sütü bankaları çağımızın gerektirdiği bir ihtiyaç haline geldiği özellikle prematüre olarak doğan bebeğin veya annesi ölmüş bebeğin anne sütüne ihtiyaç hâsıl olabilir. Bu bakımdan bakıldığında bu bankaların kurulması bireysel olmaktan ziyade toplumsal bir mesele halini almaktadır.⁴¹

c. Evlenmeyi engel teşkil eden süt akrabalığı naslarda “radâ” kavramı ile açıklanmıştır. Radâ’ anlamı ise; annenin doğurduğu çocuğu bizzat göğsünden emzirmesidir. Başka yöntemlerle verilen anne sütü radâ’ anlamını taşımadığından evlenme engeli oluşmamaktadır. Meselâ: söz konusu anne sütünü bebeğin burnuna ve ağzına damlatmakla radâ’ kavramıyla açıklanamaz. Bu anne sütü bankalarında fiili olarak süt emzirme meydana gelmediği için, süt akrabalığının sebebi olan radâ’ gerçekleşmediğine karar verilip hüküm böyle tesis edilir.⁴²

d. Alınması gereken bazı tedbirlerle bu bankalardan kaynaklanan bir takım sıkıntılar bütünüyle ortadan kaldırılmasa bile en asgariye indirgenebilir. Yani küllî kaidelerinden hareketle “Zarar kendi misliyle izale olunamaz”⁴³ “Def’i mefâsid celbi menâfi’den evladır.”⁴⁴ Bu bakımdan anne sütü bankalarının kurulmasını caiz görmemek veya karşı çıkmak toplumsal problemlere çözüm üretmek yerine tam tersine problemlerin katlanarak büyümesine sebebiyet verecektir.

e. Müttekaddimîn Fukahâ’nın eserlerinde emzirmenin kemiyeti, sütün mideye girmesi veya sütannenin kimliği konularında şüphe olduğundan süt akrabalığının gerçekleşmediği belirtilmiştir. Anne sütü bankalarında biriktirilen sütler karıştırıldığından sütün kemiyeti, sütannenin kimliği belirsiz oluşu ve hangi bebeğin hangi kadının sütünü içtiği konularında şüphe meydana geldiğinden söz konusu akrabalığın oluşmadığından evlenme engeli ortadan kalkmakta olduğunu savunmuşlardır.⁴⁵

Netice itibarıyla bu tür bankalardan alınan ve bebeklere verilen sütler evlenme yasağını meydana getirmeyeceğinden kurulmasında fıkhen bir engel olmayacağını savunmuşlardır.

3. Anne Sütü Bankalarının Kurulmasına Fetva Vermeyen (Caiz Görmeyenler)

³⁹ Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi*, Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi , (trc. Harun Yıldırım), 1-11cilt, (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010), “ İlim 12”; Ebü’l- Hüseyin b. El-Haccâc b. El-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiu’s-Sahih*, 3 cilt, (İstanbul: Çağrı Yayınları 1992), “Cihad 6”.

⁴⁰ el-Bakara 2/183.

⁴¹ Kardavî, “Bunuku’l-Halîb”, 256.

⁴² Kardavî, “Bunuku’l-Halîb”, 260.

⁴³ Mustafa Yıldırım, *Mecelle’nin Küllî Kâideleri*, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001) “madde 25”.

⁴⁴ *Mecelle*, “madde 30”.

⁴⁵ Pekdemir, “İslam Hukukuna Göre Anne Sütü Bankaları”, 541; ; İbrahim Kattan, *el-İncâb fî Dav’i’l-İslâm*, (Kuveyt: el-Münezzamâtü’l İslâmiyye lîl-Ulûm et-Tıbbiye, 1403/1983),1/63.

Çağımız İslâm hukukçularından Mustafa Ahmed Zerkâ⁴⁶ ve Muhammed Takî el-Osmânî⁴⁷ söz konusu anne sütü bankalarının kurulmasının câiz olmadığını savunmaktadırlar. İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisinde anne sütü bankasının kurulmaması kararını vermişlerdir.⁴⁸ Gerekçelerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Süt emzirmenin evlenme engelini meydana getirdiğini âyette açıkça beyan edildiğini savunup âyette ise şöyle: "...**sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı...**"⁴⁹ beyan edilmektedir. Bu âyetin istidlâlî ve Hz. Aişe'den rivâyet edilen: "**Nesep sebebiyle haram kıldıklarınızı emme sebebiyle de haram kılın**"⁵⁰ hadise göre süt emzirme evlenme engeli meydana getirmektedir. Anne sütü bankalarından alınıp bebeğe verilen sütün kime ait olduğunu tespit etmek mümkün olmayacağından, sütkardeşler ve sütün sahibi (sütanne) karışacağından evlenme engelini kimler arasında meydana geldiğini tespit etmek zor olacaktır.⁵¹ Bunun sonucunda anne sütü bankalarından dolayı süt akrabası olan ve birbirini tanımayan birçok insanın birbirleriyle evlenmesine sebep olacaktır.

b. Yukarıda zikredilen söz konusu naslarda emzirme mutlak kavramlarla beyan edilmiştir. Fukahâ'nın çoğunluğuna göre; bebeğin bizzat bir anne den emzirilmesiyle meydana gelen süt akrabalığı gibi sütü bebeğin ağzına veya burnuna damlatılmasıyla da süt akrabalığı gerçekleşmiş olacaktır. Bu görüş ile küllî fıkıh kaideleri tetkik edildiğinde süt bankalarının kurulması caiz olmadığı kanaatine varılacaktır. "**Def'i mefâsid celbi menâfiden evladır.**"⁵² Kaidesi göz önünde bulundursa bile; prematüre doğan bebekler için anne sütü bankaları bir ihtiyaç kabul edilebilir, ancak genel olarak toplumun genel ahlâk ve aile yapısına zarar vereceği için kurulması doğru değildir.

c. Bu bankalar belki bireysel yönden yararlı olma ihtimali olabilir ancak neslin ifsâdi gibi sonuçlar doğuracağından toplumsal zararların meydana gelmesi kaçınılmazdır.⁵³ Prematüre olarak dünyaya gelen çocuğun, anne sütüne olan ihtiyacını bir sütanne tarafından karşılanabilir. "**Zarar kendi misliyle izale olunmaz**" kaidesine binaen anne

⁴⁶ 1904 te Halep'te doğdu. Hafızlığını Küçük yaşta tamamladı. Halep'teki Fransız mektebinde okudu. Arap Edebiyatı ve Tarih üzere eğitim aldı. Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinden birincilikle mezun oldu. Mecelle üzerinde özel eğitim aldı. Ulusal ve uluslararası mahkemelerde avukatlık yaptı. Babasının vefatı üzerine Halebin tanınmış büyük medreselerinde ders verdi. Emekliliğinden sonrada Suriye Üniversitesi Hukuk Fakültesinde İslâm Hukuku derslerini verdi. 1954 te Halep Milletvekili seçildi. 1956 da Adalet ve Evkaf bakanlığını yaptı. 1966 da Kuveyt'te çıkarılan *Mevsû'atül- Fıkhi'l-İslâmî* projesinin sorumlusu oldu. 1980 da Kral Faysal İslâm Araştırmaları ödülüne layık görüldü. İlmî çalışmalarla geçen kırk yıllık ömür ve yetiştirdiği binlerce talebesi olan Zerkâ 1999 yılında Riyad'da vefat etti. Geniş bilgi için bk. Saffet Köse, "Mustafa Ahmed Zerkâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/286-289.

⁴⁷ 1943 Hindistan doğumludur. 5 yaşında babasıyla Karaçi'ye (Pakistan) gitmiş. Babası başta olmak üzere küçük yaşından itibaren yörenin meşhur âlimlerinden eğitimi almıştır. İslâmî ilimlerle birlikte Karaçi'de Hukuk, İktisad eğitimi tamamlamıştır. Eğitimi Farsça, Urduca ve Arapça üzere görmüştür. Akademik eğitimini Pencap Üniversitesinde tamamlamıştır. Hadis, Fıkıh, tasavvuf ve İslâm finansı üzerine alanında otorite sahibi olup, Pakistanlı bir İslâm âlimidir. Pakistan'da islâmî faaliyet alanında önemli görev ve katkıları olmuştur. Üstlenmiş olduğu görevlerden bir kısmı şöyledir: Pakistan Yüksek Mahkemesinde Şeriat hâkimi, Karaçi Dârü'l-Ulûm Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Cidde İslâm Fıkıh Akademisi Başkan Yardımcısı. Mekke Dünya İslâm Birliği İslâm Hukuku Akademisi üyesi, Avrupa Fetva ve Araştırma Komitesi Üyesi. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Takî el-Osmânî, *Fetva Usulü, Çevirmen: Emre Yazıcı* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 1. Baskı, 2010),1-5.

⁴⁸Ayrıntılı bilgi için bk. Komisyon, *Mecelletü Mecmail Fıkhi'l İslami* (İslam Fıkıh Akademisi), c. II, Sayı: I, ss.285-290; Çiftahan, "Kararlar ve Tavsiyeler" (Erişim 07.02.2020).

⁴⁹ en-Nisa 4/23.

⁵⁰ Buhârî, "Nikâh" 20; Müslim, "Radâ" 2,(1444).

⁵¹ Karadâvî, "*Bunuku'l-Halib*", 2/255.

⁵² Mecelle, "madde 30".

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bk. Cabir İsmail Hecahcah, "*Bunuku'l-Halib fi Davi'l-Fıkhi'l-İslâm*", *Mecelletü'l- Ürdüniyye fî'd-Dirâsâti'l- İslâmiyye*, 9/6 (2013), 163.

sütüne duyulan ihtiyacı gidermek için kurulan bu bankalar aracılığıyla neslin ifsâdi söz konusu olacağından yarardan ziyade daha büyük zararlar meydana getirecektir.⁵⁴ Süt akrabalığının meydana gelme şartını, sadece radâ' anlamının bizzat bir annenin göğsünden emmeyle bebek ve anne arasında meydana gelecek akrabalığa dayandırmak sağlıklı olmayacağı gibi, dolayısıyla süt akrabalığını yalnız bu yakınlığa hasretmekte doğru olmayacaktır.⁵⁵

d. Bir başka açıdan anne sütü bankalarından alınan sütler, tam sağlık olmayıp sakıncalı gıda grubunda değerlendirilmektedir. Yapılan tespitlerde kurulan süt bankalarında hijyen açısından gerekli şartlar sağlanamamıştır.⁵⁶ Bu bankalardan alınan sütler aracılığıyla bebeğe AİDS ve hepatit gibi hastalıkların bulaştığı görülmüştür. Bu bakımdan bazı ülkelerde kurulan süt bankalarının tekrar kapatıldığı tespit edilmiştir.⁵⁷

4. Şartlara Bağlı Olarak Anne Sütü Bankacılığının Kurulmasını Caiz Görenler

Çağımızda anne sütü bankacılığı konusu batı ülkelerinde sıcak gündem oluştururken ülkemizde ise Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu bu konuyu gündemine almış bir takım şartlar dâhilinde kurulabileceğini açıklamışlardır.⁵⁸ Ülkemiz İslâm hukukçularından Hayrettin Karaman zorunlu ihtiyaca binaen belli şartlar dâhilinde kurulmasının mümkün olabileceğini açıklamıştır. Yanı; toplanılacak anne sütlerinin toplarken ayrı ayrı toplatılması ve sütlerin birbirine asla karıştırılmaması, sütü veren anne ile sütü emen bebeğin iki tarafın kimlik bilgilerinin kayıt altına alınıp özenle korunması, bu bilgilerin taraflara resmi olarak verilmesi, ilgili birimin kayıtlarında evlenme engellerinin bulunduğu dair şerh düşmeyi şart koşmuştur.⁵⁹

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu bu tür anne sütü bankalarının kurulabilmesini aşağıda belirtilen şartlar çerçevesinde olabileceğini beyan etmiştir:

a. Sütü verecek olan annenin kendi doğurduğu çocuğunu süttten mahrum bırakmaması, emzirmeden dolayı meydana gelebilecek mahremiyet alanını, olabildiği kadarınca daraltmak için gerekli tedbiri sağlamak açısından, doğurduğu erkek çocuğunu emziren bir annenin sütünü erkeğe, kız çocuğunun da kız çocuğa verilmesi.

b. Süt alınan anne ile emzirilen çocuğun kimlik bilgilerinin özenle kayıt altına alınıp tarafların bilgilendirilmesi, bu bilgileri yasal düzenleme ile güvence altına alınmasını sağlanması.

c. Süt verecek olan anneye, kişisel masrafları (ulaşım, yeme, içme vb.) dışında herhangi bir tahsis edilip verilmemesi, toplanacak olan sütlerin asla para karşılığı alınmaması ve satılmaması, öz annesinin sütü ile beslenme imkânı olan bebeklerin bu süt bankalarından yararlandırılmaması.⁶⁰

Çağdaş İslâm Hukukçularının bir kısmı Müttekaddimîn Fukahâ'nın (İlk dönem İslâm Hukukçuları) ictihad ve yorumlarından istifade ederek çözüm üretmeye çalışmaktadırlar. Bunlardan biri ülkemiz İslâm hukukçularından Hayrettin Karaman'a göre anne sütü

⁵⁴ Pekdemir, "İslam Hukukuna Göre Anne Sütü Bankaları", 544.

⁵⁵ Şevket Pekdemir, "İslam Hukukuna Göre Anne Sütü Bankaları", 543; Kattan, *el -İncâb fî Dav'i'l-İslâm*, 1/ 74-76.

⁵⁶ Yaman, "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı", 64-65.

⁵⁷ Büyükcân, "Anne Sütü Bankacılığı ve Çeşitli Ülke Uygulamaları".

⁵⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), "Soru Önergesi", (Erişim 10.02.2020).

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Hayrettin Karaman, "İki Mesele", *Hayrettin Karaman* (Erişim 09.02.2020).

⁶⁰ TBMM, "Soru Önergesi".

ANNE SÜTÜ BANKALARININ İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANALİZİ

bankacılığından maksat; “kadınlardan alınan sütlerin, ihtiyacı olan bebeklere verilmek üzere uygun ortamda korunması ve korunduğu ortamdır”.

Araştırmalar neticesinde anne sütleri bebeğe ayrı ayrı verildiği gibi sütler birbirine karıştırılarak da verildiği tespit edilmektedir. Böyle bir durumda hangi kadının sütü hangi bebeğe verildiğini tespit etmek mümkün olmamaktadır. İslâm dışı dinler ve topluluklarda sütanneliği olayında evlenme engeli bulunmamakta bu uygulamada sakınca görülmemektedir. Bu bakımdan ister bağış ister para karşılında satılmak suretiyle, bebekler için en sağlıklı gıda olan anne sütünden yararlanma tercih edilmektedir.

İslâm hukukuna göre; sütanneliğinden dolayı evlenme engeli kesin olarak bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuk, iki yaşına gelinceye kadar sütü emdiği kadının süt çocuğu olur. Bu bakımdan emdiği kadının, usulü (Baba, dedeler, anne ve nineler), füruu (çocuklar ve torunlar) ile evlenmesi hükmen haramdır. Bundan önceki dönemlerde emzikli kadınların fazla gelen sütlerini alıp bir arada toplayıp, sağlıklı bir ortamda koruyup ihtiyaç sahibi olan bebeklere emzirmek gibi bir uygulama olmadığından, Müttekaddimîn fukahâ (İlk dönem İslâm hukukçular) bu konu üzerinde durmamışlardır.

Çağımızda bazı Avrupa ülkelerinde bu fikir ortaya çıkmaya başlayınca bir kısım İslâm hukukçuları, bu sütler birbirine karıştırıldığı ve kim kimin sütünü emdiğinden meçhul olduğundan, sütün direkt sütü veren kadının memesinden değil, biberon vb. bir şeyle verildiği, bunun sonucunda sütanneliği ilişkisi meydana gelmez demişlerdir.

Kanaat’ımızca meçhul (bilinmeyen) bir kadının sütünü bir bebeğe vermek için olağan üstü zaruret meydana gelmesi gerekir. Yani tüm alternatifler tüketildiğinde anne sütü verilmediği takdirde bebek için hayatî tehlikenin oluşması gerekir. Böyle durumda süt, ihtiyaca binaen verildiğinden, veren kadının kim olduğu bilinmediğinden, kişiler bilmeden yaptıkları işlerden İslâm hukukuna göre sorumlu olmazlar. Zaruret dışında bu sütler alınıp bebeklere verilmek üzere bir yerde saklanıp bekletilecekse, sütün kimin ait olduğu, sütün muhafaza edildiği materyalin üzerine yazılması, devlet kontrolünde süreklilik sağlayacak erişimi kolay olan ve evlilikte görülebilecek ilgili alanlara kaydedilmelidir. Sütün verileceği bebeğin kimlik bilgileri sütü veren annenin kimlik bilgileri yanına kaydedilmeli, taraflara devlet güvencesi altında resmi bilgi ve belge verilmelidir.

Bir bebeğe iki yaşına (veya süttten kesilinceye) kadar birden fazla kadının sütü verilse veya emse bu kadınların tümü bebeğin sütannesi olur, hüküm öyle icra edilir. Sütleri karıştırılarak verilen kadınların tümü bebeğin sütannesi olurlar. Sütanneliğin meydana gelmesindeki belirleyici olan unsur, sütün bebeğe nereden ve nasıl verildiği değil, sütün bebeğin midesine girmesidir. Süt bankalarından yararlanmak isteyen Müslümanların belirlenen nedenlerden dolayı hassas davranmaları gerekir.⁶¹

İslâm coğrafyasının tanınmış âlimlerinden Yûsuf Karadâvî anne sütü bankasının kurulmasını câiz görenlerdendir. Karadâvî “Şeriatın haram kabul ettiği sütkardeşlik meselesini şöyle açıklamıştır: Âyette, nikâh altına alınması haram sayılan kadınların açıklamasında: “...Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları,...size haram kılındı.”⁶² Âyette belirtilen haramlık için sütanneliği esas alınmıştır. Âyette açıklanan bu annelik, sadece süt almakla oluşan bir durum olmayıp, tam tersine çocuk için annelik duygusundan oluşan şefkat, aradaki bağı oluşturan emzirme ve kucaklamanın olması şarttır. Bu durumdaki annelikten süt kardeşliği meydana gelmektedir. Burada asıl olan annelik olup, geri kalan ikinci plandadır. Naslardan bu anlaşılması gerekir, çünkü nasların

⁶¹ Karaman, “İki Mesele”.

⁶² en-Nisa 4/23.

hepsinde emme ve emzirmeden söz edilir. Annenin bebeği bizzat memesinden emzirmesi ona değer verdiğinin göstergesidir. Emzirmenin dışındaki her hangi bir şekilde süt verip beslemekle olmaz.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ise: “Süt kardeşliği nesebin haram kıldığını haram kılar” buyurmasından anlaşılan Allah (c.c.) emme ve emzirme yoluyla evlilikleri haram kılmaktadır. Emzirmekten maksat kadının memesini emzirdiği bebeğin bizzat ağzına koymasıyla olur. Tercih edilmesi gereken, kalbin mutmain olması açısından emme ve emzirme hükümlerine kaynaklık eden nasların zahirine göre hareket etmek gereklidir.⁶³

Sonuç

Farklı görüş beyan eden İslâm hukukçuları gerekçelerine dayanarak vardıkları sonuçlar elbette ki takdire şayandır. Durumuna göre bu farklı görüşlerden istifade edilmesi kaçınılmazdır. Çağımızda sanayileşme ile başlayan kentleşme hayatı toplumların önceden alışkın olmadıkları birçok problemleri beraberinde getirmiştir. İslâm dini dışındaki muharref semavî ve beşeri dinler ve cemiyetlerde sütanneliğinden dolayı evlilik engeli söz konusu olmadığından, anne sütü bankacılığının kurulmasında sakınca görülmemiştir. Bebeklere en uygun ve en sağlıklı gıda olan anne sütünden yararlanmak için süt bankacılığı tercih edilmiştir.

Çağdaş İslâm hukukçuları bu ve benzeri problemlerin çözümünü şer’î delillerden yararlanarak çözüm üretme gayreti içindedirler. Bu problemlerden biri anne sütü bankacılığı meselesidir. İslâm Hukukçularının yaklaşımını zikrettikten sonra, aslında anne sütü bankacılığı uygulaması, nasların genel mefhumunda böyle bir yasak net olarak anlaşılmamaktadır. Zor şartlarda, istisnai durumlarda ölmek ve hayatta kalabilmek için zaruri miktarda domuz etini bile yemenin mubah kabul edildiğinden hareketle⁶⁴ aşağıda sayacağımız şartlara bağlı kalarak kurulmasını câiz görenlerle aynı kanaati taşımaktayız şöyle ki:

- Her şeyden önce anne sütü bankaları devletin ilgili kurumlarının (Sağlık Bakanlığı) denetimi ve gözetiminde olmalı. Anne sütü bankacılığına olan ihtiyacın belirlenmesi ilgili, yetkili ve ehil olan bilim kurulu üyeleri tarafından araştırma ve çalışmalar yapılmalıdır.
- Toplanan sütler mahallinde kullanılıp değerlendirilmelidir. Kızılay’ın Kan Toplama Merkezleri gibi Süt Bağış Merkezleri veya “Anne Sütü Vakfı” gibi bir isimlendirme ile buraya bağışlanan sütlerin, Kızılay’ın topladığı kanlar gibi farklı farklı ünitelerde saklayıp, bağışçı annenin tüm gerekli bilgileri Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlık No (T.C. No) barkod şeklinde sütün muhafaza edildiği ünitenin üzerine yazılıp yapıştırılmalıdır.
- Teknolojinin tüm imkânlarından yararlanarak sütü veren annenin T.C. vatandaşlık numarası ile nüfus müdürlüklerinde ilgili annenin sayfasında bir link açılıp sütü verdiğine dair o linkte kayıt altına alınmalıdır. Sütü emmen çocuğunda T.C. vatandaşlık numarası ile nüfus müdürlüklerinde bebeğin sayfasında bir link açılıp kimin sütünü emdiyse onun vatandaşlık numarasıyla kayıt yapılmalıdır. Kayıtlar aynı anda iki taraf içinde yapılmalıdır. Hz. Peygamber’in “Siz kadınlar süt kardeşlerinizi iyi düşünün!..”⁶⁵ buyurması, bu işin mümkün oluşuna işaret ettiği kanaatindeyiz.

⁶³ Yûsuf Karadâvî, *İslâm’ın İşığında Çağdaş Meselelere Fetvalar*, trc. Vahdettin İnce, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 4/190-193

⁶⁴ el-Bakara 2/173.

⁶⁵ Buhârî, “Nikâh” 21; Müslim, “Radâ” 32, (1455).

ANNE SÜTÜ BANKALARININ İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANALİZİ

d. Def'i mefâsid'i en asgariye indirgemek için, gerekli tüm resmi kayıtlarla birlikte erkek çocuğunu emziren annenin sütü ihtiyaç sahibi erkek çocuğa, kız çocuğunu emziren annenin sütü ihtiyaç sahibi kız çocuğa verilmesi tercih edilmelidir.

e. Anne sütü bankacılığı kurumunda çalıştırılacak görevliler İslâm'ın evelenmeyi engellediği süt kardeşliği konusunun hassasiyeti üzerine tıbbi, dini, ruhi, içtimaî alanların uzmanları tarafından özel seminerlere alınıp bilgilendirip yetiştirilip belgelendirilmelidir.

f. Türk Medeni Kanunu'nun mevcut durumuna göre sütkardeşlerin evliliklerinde bir engel bulunmamaktadır. Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ülkemiz için büyük önem taşıdığından bu yanlış uygulamanın bir an önce giderilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan yasa yapıcıların bu hususu dikkate almaları talebimizdir.

g. Tüm resmi ve özel hastanelerin doğum ünitelerindeki doktorlara, çalışanlara ve anne adaylarına süt kardeşliği ile ilgili bilgilendirme seminerlerin verilmeli, bununla ilgili el broşürleri hazırlatıp verilmelidir. Tıp fakültelerinin müfredatlarında İslâm hukukuna göre süt kardeşliği oluşma esasları hakkında yer verilip ders olarak okutulmalıdır.

e- Yukarıda sıralanan şartlar oluşmasında zorluk görüldüğünde asgari çözüm olarak İslam İşbirliği Teşkilatı, Dünya Sağlık Örgütü ve İslâm coğrafyası devletlerinin sağlık bakanları öncülüğünde gelişen teknolojiye yararlanarak % 100 anne sütü özeliğine sahip hiç bir kimyasal katkı madde olmadan organik bebe mamalarının üretilmesi çözüm için yararlı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Abdulbâki Muhammed Fuâd, ("rđ'a" md.), *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1988.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-u İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Buhârî Muhammed b. İsmâil, *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi*, (trc. Harun Yıldırım), 11cilt, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010.

Çiftehan, "Kararlar ve Tavsiyeler". Erişim 07.02.2020. <http://www.ciftehan.com/GerekliBilgiler/Din/Fikih/Cesitli%20Meseleler/Fikih%20Akademi%20Kararlari.htm>

Ebû Hüseyin, Ahmed ibn Fâris b. Zekeriya. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselâm M. Hârûn. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.

el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed. *el-Misbâhu'l-Münîr*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 2016.

el-Osmânî Muhammed Takî, *Fetva Usulü*, Çevirmen: Emre Yazıcı (İstanbul: Yasin Yayınevi, 1. Baskı, 2010).

Hayrettin Karaman. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. haz. Hayreddin Karaman v.d., 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003).

İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar*. 14 cilt. Kahire: Mektep Mustafa el-Halebî ve Evlâduhû, 1984.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîr et-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 cilt. Tunus: Dâr et-Tunusiyye, 1984.

İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğnî*. 14 cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1984.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrem el-İfrikî. *Lisânü'l- Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dârü's-Sad, ty.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 4 cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- Karaman, Hayrettin. "İki Mesele". *Hayrettin Karaman*. Erişim 09.02.2020. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0122.htm>
- Karadavî, Yûsuf. "Bunuku'l-Halîb", Mecelletü Mecmail Fıkhi'l-İslamî, 2 cilt, (Cidde: Menşürât el- Mücemma, 1985).
- Karadavî, Yûsuf. *Çağdaş Meselelere Fetvalar*. Çev. Vahdettin İnce, 7 cilt, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001).
- Kaşıkçı, Osman. "Rada". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kattan İbrahim, *el-İncâb fî Dav'i'l-İslâm*, 3 cilt, (Kuveyt: el-Münezzamat'ul-İslamiyye lil-Ulum et-Tıbbiye 1403/1983).
- Komasyon. *Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2004.
- Köse, Saffet. "Mustafa Ahmed Zerkâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/286-289. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kumbasar, H. Murat. "Süt Akralığı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2001) 317-332.
- Müslim Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, 3 cilt, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- en-Nevevi. Muhyiddin Ebû Zekerîyya. *el-Mecmu' şerhi'l-mühezzeb*. 23 cilt. Cidde: Mektebtü'l-İrşad, 2008.
- Paçacı, İbrahim. "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlene Ve Boşanma Örneği)". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008) 59-92.
- Pekdemir, Şevket. "İslam Hukukuna Göre Anne Sütü Bankaları". *The Journal of Academic Social Science Studies* 1/40 (2015) 537-554.
- Râzî, Fahreddin. *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2010.
- es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl. *el-Mebsût*. 30 cilt. Beyrut: Darü'l- Ma'rife, 1993.
- Timetürk, "Yûsuf el-Karadavi". Erişim 03.02.2020. <https://www.timeturk.com/Yûsuf-el-Karadâvi/biyografi-787151>
- Tufan Büyükcan. "Anne Sütü Bankacılığı ve Çeşitli Ülke Uygulamaları". Erişim 04.02.2020. https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2013_000_0_0189_0000/0028.pdf
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). "Soru Önergesi". Erişim 10.02.2020. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-18911c.pdf>
- Yaman, Ahmed. "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akralığı". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002) 55-67.

ANNE SÜTÜ BANKALARININ İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANALİZİ

Yıldırım Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.